

Ciosk, Anna

70 lat wystawiennictwa w zielonogórskim muzeum

Muzealnictwo 36, 65-76

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

70 LAT WYSTAWIENICTWA W ZIELONOGÓRSKIM MUZEUM

Okres niemiecki i lata powojenne

Pierwsze otwarcie ekspozycji w dziejach zielonogórskiego muzeum miało miejsce 4 czerwca 1922 roku. Data przypadająca na dzień Zielonych Świątek była związana z uroczystymi obchodami jubileuszu 700-lecia miasta. Zielona Góra w owym czasie była niemieckim miastem średniej wielkości, leżącym na terenie historycznego Dolnego Śląska.

Powstałe Heimatmuseum, utworzone z inicjatywy Stowarzyszenia Pielęgnacji Tradycji Regionalnej Miasta i Powiatu Zielona Góra, mieściło się w niewielkim budynku byłej kaplicy luterańskiej z końca XIX wieku. Cytując relację opisującą wystawę W. Levysohna, zaprezentowane w niej zostały następujące obiekty: *60 płócien, wiele fotografii, 200 różnych książek, map, gazet i kalendarzy, 20 przywilejów cechowych, 70 sztuk sprzętu różnego rodzaju, 60 narzędzi rzemieślniczych, w tym krosno tkackie, stara broń, chorągwie miejskie, 40 urn, monety, stare drzwi, lichtarze, meble, drobne rzeźby*¹. Ekspozyty te pochodziły w większości ze zbiorów prywatnych,

głównie z kolekcji mieszkańca Zielonej Góry Alberta Severina, gromadzonej od 1908 r., którą przekazał on miastu w darze. Społecznym opiekunem zbiorów został profesor szkoły średniej Martin Klose, który sprawując honorowe kierownictwo prowadził to muzeum do końca II wojny światowej.

Zielonogórskie Heimatmuseum, typowe dla regionalizmu niemieckiego, koncentrowało się na gromadzeniu wszelkich pamiątek z różnych epok, pochodzących z najbliższej okolicy. Mieściło się ono pierwotnie we wspomnianym budynku, którego wewnątrz przebudowano dzieląc wydłużony hol na kilka odrębnych pomieszczeń, adaptując również strych i klatkę schodową na cele ekspozycyjne.

Posiadane i powiększające się z czasem zbiory, o różnej wartości zabytkowej, podzielone zostały w latach 1923-1925 na poszczególne sale, a w zasadzie kąciki tematyczne prezentowane w formie stałych ekspozycji. Po wielokrotnych zmianach ekspozycji.

1. Muzeum Okręgowe w Zielonej Górze, wystawa poświęcona winiarstwu.

1. Musée Régional de Zielona Góra, exposition sur la viticulture.

natów w obrębie tych wystaw² wewnątrz muzeum ok. 1930 r. wyglądało następująco.

Najbardziej dopracowana, w sensie merytorycznym, była wystawa nazwana **Działem Prehistorycznym**³. W wydzielonej przestrzeni zobrazowano, w układzie chronologicznym, pradzieje regionu zielonogórskiego. Materiał ekspozycyjny stanowiły oryginały i częściowo kopie, w postaci: modeli jaskiń, narzędzi i broni z epoki kamienia, gipsowych modeli form odlewniczych, broni i ozdób z okresu brązu, popielnic z grobów ciepłopalnych z cmentarzysk ludności kultury łużyckiej, grobu skrzynkowego z okresu halsztackiego, oraz wczesnośredniowiecznych zabytków, a także rekonstrukcji osad i grodzisk. **Dział Historyczno-Geograficzny** (określany także **Przyrodniczo-Historycznym**) zawierał okazy ptaków, minerałów, skamielin, akcesoria górnicze, malarstwo przedstawiające pobliskie kopalnie węgla brunatnego, uzupełnione materiałem poglądowym — planami wsi, modelami wiejskich zagród, ilustracjami i fotografiami krajobrazu zielonogórskiego. Znajdowały się tam mapy regionu — Księstwa Głogowskiego i Śląskiego, obrazujące zmiany stosunków własnościowych XVII-XVIII w., z okresu przynależności tych terenów do państwa Habsburgów, następnie Prus. Na ścianach widniały obrazy, których treścią były epizody historyczne dotyczące Zielonej Góry, ze szczególnym zaakcentowaniem czasów Fryderyka Wielkiego, którego panowanie miało duże znaczenie dla awansu gospodarczego miasta. Wystawa „Starozielonogórski Dział” (lub **Dział Historii Kultury**) prezentowała przedmioty różnego typu związane z kulturą mieszczańską, takie jak: komody, zegarki, fotel bujak, skrzynie, sekretarzyk, w którym eksponowano księgę korespondencyjną założyciela przemysłu włókienniczego Ferstera oraz naczynia, formy do ciastek, świeczniki (z miedzi, cyny, mosiądzu). W jej obrębie znajdowały się wiatrowskazy z dachów domów (najstarszy z 1612 r.), ceگی, herby, a także waga do złota, róg stróża nocnego, zawiadomienia teatralne i koncertowe oraz stary rower. Rekonstrukcja pokoju w stylu biedermaier stanowiła również element tej kompozycji.

Na wystawie **Dział Rzemiosła** eksponowano skrzynie cechowe, narzędzia rzemieślnicze, topory noszone podczas święta winobrania, chorągwie i emblematy różnych cechów, cynowe talerze, dzbany, wilkomy. Wśród tego księgi mistrzowskie, rejestry rzemieślników, przywileje nadane przez Leopolda I i Karola VI oraz edykty Fryderyka II (m.in. o dyplomie mistrza z 1747 roku). Uprawa winorośli i sukienictwo, dziedziny które odegrały znaczną rolę w rozwoju Zielonej Góry, prezentowane były w osobnej ekspozycji pt. **Dział Winiarstwa i Tkactwa**. Znajdowały się tam niewielkie zbiory beczek, ozdobnych den i rygli beczkowych oraz krosno tkackie. Wyodrębniono obrazy z kościołów ewangelickich i XVIII-wieczne bible, tworząc tzw. **Dział Kościelny**. Dalej,

obok foteli ustawiono instrumenty muzyczne w formie kącika do koncertowania. Na strychu zaaranżowano wewnątrz **Izby Chłopskiej** a w niej malowane ludowe meble, naczynia, stroje oraz ich ilustracje.

Nie ujęte w tytuły wystaw lub będące przedłużeniem wydzielonych kącików ekspozycyjnych, małe i niepełne kolekcje: broni, monet, ceremiki i szkła, różnego typu dokumentów prawnych oraz związanych z wojenną historią miasta; plany bitew z wojny siedmioletniej, pisma hołdujące, rozkazy, listy wojskowe z okresu wojen napoleońskich, eksponowane były w korytarzach lub w przejściach oddzielających podwójny szereg sal. Tam też znajdowały się pejzaże miasta i okolic: ryciny, miedzioryty, litografie, rysunki, akwarele i obrazy od XVIII w. po aktualne; wśród nich prace autorstwa zielonogórskich artystów. Na balustradzie galerijki rozmieszczono wizerunki Habsburgów i dostojników administracji z czasów ich panowania na tych ziemiach.

W ciągu ekspozycyjnym Heimatmuseum wystawione były ponadto, w formie wystaw czasowych, materiały — jak określano — o „znamienitych osobistościach”: uczonych, artystach, pisarzach, pochodzących lub związanych z Zieloną Górą. W tym cyklu odbyła się m.in. wystawa poświęcona Ottonowi Juliusowi Bierbaumowi, w której znalazły się portrety, pierwodruki utworów, autografy pisarza.

Wielokrotne sygnalizowanie potrzeby zwiększenia przestrzeni wystawienniczej Heimatmuseum, w obliczu rozrastających się zbiorów, spowodowało w połowie lat 30. uzyskanie dodatkowych sal poza dotychczasowym budynkiem muzealnym. Najpierw, w 1936 r. były to dwa pokoje na terenie szkoły, które przeznaczono na wystawę archeologiczną. Następnie przydzielona została muzeum większa część pomieszczeń poszkolnego obiektu (budowla z XVIII w.)⁴, adaptowana na cele muzealne. Jesienią 1940 r. przeniesiona została reszta zbiorów do nowej siedziby. Przez następne cztery lata (mimo prowadzonej przez Niemcy wojny) trwała tam rozbudowa wewnątrz i dopracowywanie koncepcji wystawienniczej.

Przestrzeń wystawowa w początkach 1945 r. obejmowała parter i piętro budynku oraz łączącą je klatkę schodową. Podzielona na kilkanaście tematów, zawierała bardziej przejrzysty (w porównaniu z wcześniejszym) podział, ujęty w różnorodne tytuły.

„Odra. Geograficzne usytuowanie zielonogórskiego okręgu” — wystawa prezentowała mapy regionu, lotnicze zdjęcia terenu, widoki nadodrzańskich krajobrazów. Ponadto tablice herbowe miejscowości położonych w najbliższych okolicach Zielonej Góry i sąsiadujących z nią miast oraz modele statków pływających na Odrze i urzędzeń portowych.

„Wiadomości o wsi i folklorze”, przedstawiono tu plastyczną mapę zielonogórskiego okręgu z planami poszczególnych wsi, modelami zagród, malarstwem, którego tematem były chłopskie zabudowania, wiejskie kościoły i znajdujące się w okolicy zabytki archi-

tektoniczne (pałace i zamki). Na wystawie umieszczono również elementy strojów ludowych i przykłady plastyki obrzędowej.

Złożona z dwóch części ekspozycja archeologiczna: „Epoka kamienia i epoka brązu”, „Germanie epoki żelaza i Słowianie” wzbogacona została o mapy z zaznaczonymi miejscami wykopalisk. W jej obręb włączono również m.in. zespół obiektów paleontologicznych oraz różnego typu ilustracje, wśród nich obrazujące dawne kopalnie węgla brunatnego i rozwój prehistorycznego hutnictwa.

„Historia Śląska” podzielona została na „Okres przedpruski” (ujęty w cezurę czasową od średniowiecza po panowanie Habsburgów), prezentowany przez takie zabytki jak: kamienie pokutne, broń, rzeźby sakralne, biblie, biżuterię i malarskie portrety Leopolda I i Karola VI oraz „Okres pruski”. W tej części wystawy eksponowano wizerunkami kolejnych władców (na czele z Fryderykiem II), obrazy o tematyce nawiązującej do wojennej historii miasta (*Zielonogórski garnizon*), a także cynowe figurki żołnierzyków w różnych uniformach, zespół broni (XVIII-XIX w.), pieniądze i dokumenty.

„Miasto Zielona Góra” — wystawa przedstawiała model ratusza, herb, stary plan miasta i przegląd architektonicznych pejzaży (powstałych w technikach malarskich, graficznych i rysunkowych), ukazujących w ryskich historycznym zmieniający się wygląd Zielonej Góry.

„Winiarstwo” wyłączono w oddzielny, mały dział. Znalazły się w nim obok beczek i ich elementów, również takie eksponaty, jak wieniec z winorośli czy pałacyk wykonany z pestek śliwek — model domu E. Seidla (przedstawiciela przemysłu owocowego). Całość uzupełniały mapy terenów winiarskich, drukowane i rysunkowe ilustracje winnic oraz zbiory butelek z etykietkami zielonogórskich win.

Wystawa „Rzemiosło i Cechy” była kontynuacją poprzedniej, o tym samym profilu.

Rekonstrukcja biedermaierowskiego wnętrza nazwana została „Mieszkańskim pokojem mieszkalcym”. Zaaranżowano w nim obok eksponatów, będących wcześniej na jego wyposażeniu, XIX-wieczne instrumenty muzyczne, zbiór mlecznego szkła, alabastru, kolekcję fajek.

W sali pn. „Pamiętki rodzinne”, znajdowały się przedmioty związane z uroczystościami weselnymi i jubileuszami (wieńce, filizanki itp.), haftowane ozdoby torby podróżne i wyroby rękodzielnicze z włosów.

„Poeta i Uczony” — ekspozycja przybliżająca sylwetki i dorobek twórczy (z zakresu literatury, astronomii, malarstwa, rzeźby) mieszkańców lub osób związanych z miastem w różnych epokach. W tej przestrzeni wystawienniczej umieszczono ponadto zbiory szkła (szlifowanego, trawionego, barwionego). W klatce schodowej, w witrynach poustawiano wyroby z miedzi, mosiądzu, cyny, fajansu i gliny.

2. Muzeum Okręgowe w Zielonej Górze, rzeźba gotycka XIV-XVI w., połączona z *Instalacją* Grzegorza Olecha, powstała na IV Biennale Sztuki Nowej w 1991 roku.
2. Musée Régional de Zielona Góra, la sculpture gothique XIVe-XVes. avec *l'Installation* de Grzegorz Olech, crée à la IVe Biennale d'Art Nouveau en 1991.

Planowana adaptacja poddasza z przeznaczeniem na stylizowaną „Izbę Chłopską” i nowo utworzoną „Izbę Tkacką” nie została w pełni zrealizowana. Kiedy ukończono, w ogólnym zarysie, pracę — według oceny prowadzącego muzeum — nad kształtem wystaw, zbliżył się koniec wojny, niosący klęskę Niemcom.

Określone nazwą Miejskie Muzeum w Zielonej Górze, powołane zostało przez polskie tymczasowe władze terenowe pod koniec 1945 roku. Powstało ono, podobnie jak inne muzea regionalne na Dolnym Śląsku, w oparciu o zasoby Heimatmuseum. Według zaleceń nadrzędnych organów (Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków przy Ministerstwie Kultury i Sztuki), należało nie rekonstruować muzeów poniemieckich, lecz tworzyć nowe, potwierdzające, przede wszystkim zbiorami archeologicznymi, polski rodowód obszarów w nowych granicach państwa⁵. W praktyce sytuacja przedstawiała się paradoksalnie. W dalszym ciągu w zielonogórskim muzeum pracował na stanowisku kustosa M. Klose, który wraz z tłumaczką Eugenią Łychowską opiekował się majątkiem, chroniąc go przed „szabrownikami”. Warto zaznaczyć, że oprócz epizodu kradzieży w 1945 r. niewielkiej liczby przedmiotów, zbiory muzealne nie uległy zniszczeniu.

Ekspozycje w pierwszych miesiącach funkcjonowania instytucji nie były udostępniane zwiedzającym. Jako powód, sprawozdania muzealne podawały *niepewną sytuację*. Uroczyste otwarcie muzeum nastąpiło 1 czerwca 1946 r. (połączone z poświęceniem placówki). Poprzedzone zostało przemówieniem pełnym patosu: *wierzę, że nasze muzeum będzie chociaż niewielkim lecz trwałym bastionem Polskośći na tej najbardziej na Zachód wysuniętej placówce*⁶, wygłoszonym przez ówczesną kierowniczkę E. Łychowską. Mimo próby przeinterpretowania zabytków, ograniczającej się w zasadzie do zmiany podpisów z języka niemieckiego na polski na wystawie

archeologicznej (w wyniku konsultacji z prof. J. Kostrzewskim), wewnątrz muzeum wyglądem i klimatem przypominało niemieckie Heimatmuseum. Analogiczny był układ wystaw, podobne ich nazwy oraz zestaw i dobór eksponatów. Wyjątkiem była zorganizowana w 1947 r. wystawa rzeźby Wandy Sokołowskiej, artystki przybyłej do Zielonej Góry po wojnie.

Wynikająca z geograficznego usytuowania zielonogórskiego muzeum (na Ziemiach Zachodnich) zasadnicza jego funkcja, według oczekiwań państwa w powojennym okresie, winna sprowadzać się do krzewienia polskości tych terenów. W związku z niemieckim charakterem ekspozycji, muzeum zostało zamknięte decyzją burmistrza miasta jesienią 1948 r.

Reorganizacji wystaw dokonali pracownicy Muzeum Wielkopolskiego i Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, udostępniając je z końcem tegoż roku. W dalszym ciągu dominującym materiałem były zabytki pochodzenia niemieckiego, jednakże po dokonaniu wprawdzie pobieżnej selekcji, pokazano je w inny sposób. Zaaranżowano w jednej sali zabytki cechowe, w drugiej ceramikę i szkło śląskie oraz nieco zmieniono ekspozycję archeologiczną i co najważniejsze było w tamtych czasach, wyeksponowana została **Galeria Malarstwa Polskiego XIX wieku**. Stanowił ją zbiór kilkudziesięciu obrazów wypożyczonych przez Muzeum Wielkopolskie. Muzeum to, przekształcone następnie w Muzeum Narodowe w Poznaniu, sprawowało opiekę nad zielonogórską placówką przez prawie 7 lat.

1 stycznia 1950 r. nastąpiło upaństwowienie muzeów w Polsce. Muzeum w Zielonej Górze włączone zostało w strukturę centralistycznego systemu zarządzania kulturą. Akt ten obowiązywał do wypełniania, wyznaczonych ogólnie funkcji dydaktycznych i pedagogicznych, skoncentrowanych na zagadnieniu przebudowy światopoglądu widzów (w oparciu o metodę materializmu historycznego) i ich integracji wokół idei budowy państwa socjalistycznego⁷.

Początkowo praca muzeum regionalnego w zakresie wystawiennictwa koncentrowała się na organizowaniu kilkutygodniowych ekspozycji objazdowych, sprowadzanych przez zwierzchnią instytucję. Wystawy te spełniały obowiązujące w muzealnictwie polskim pierwszej połowy lat 50. wymogi. W ich zakres wchodziły prezentacje o tematyce historycznej, interpretujące wartości narodowe w tendencyjny sposób oraz ekspozycje sztuki współczesnej, której politycy wyznaczyli rolę propagatora socjalistycznego oblicza świata, przedstawianego w realistycznej formule, m.in. „Sztuka graficzna i jej rola społeczna”, „Tadeusz Kościuszko” — 1951, „Świat pracy w plastyce”, „Malarstwo polskie realizmu mieszczańskiego I poł. XIX w.” — 1952, „Rzeźby i rysunki Józefa Kaliszana”, „Wystawa prac III OWP” — 1953. Eksponowane były także wystawy organizowane wspólnie z zakładami pracy, z okazji rocznic i wydarzeń politycznych („Dotychczasowe osiągnięcia produkcyjne zakładów zie-

lonogórskich w planie 6-letnim” — 1951). W tym też czasie środowisko miejscowych artystów, osiedlających się na tych ziemiach, zaczęło uczestniczyć w życiu muzeum. Pierwsza wystawa zbiorowa „Wystawa plastyków Ziemi Lubuskiej”, w 1950 r. prezentowała prace Stefana Słockiego, Juliusza Mayerskiego, Wandy Sokołowskiej, Wiesława Müldnera-Nieckowskiego, Alfa Kowalskiego, Romualda Kononowicza, Romana Feniuka.

W związku z podniesieniem w 1950 r. Zielonej Góry do rangi stolicy województwa, mieszkańcy zaczęli domagać się stworzenia muzeum na miarę placówki reprezentacyjnej dla tego rejonu.

Istotnym faktem dla rozwoju w późniejszych latach specyfiki wystawienniczej zielonogórskiego muzeum, miało odnalezienie w tym czasie grupy zabytków związanych z tradycją winiarstwa⁸ — koryt, pras, beczek i różnego rodzaju destruktywów, niszczących na skutek złego przechowywania. Pierwotnie zamierzano otworzyć samodzielne muzeum winiarские. Jego materiał ekspozycyjny miały stanowić przedmioty odnalezione oraz znajdujące się w posiadaniu muzeum (beczki oraz ozdobnie rzeźbione ich fragmenty, zbiory butelek i naczyń do spożywania wina). Ostatecznie problematyka winiarska, jako charakterystyczna dla regionu, znalazła miejsce w wystawach Muzeum Regionalnego.

22 lipca 1954 r. otwarto muzeum w nowym kształcie. **Ekspozycja Winiarska** prezentowała historię uprawy winnej latorośli, proces produkcji wina oraz aktualne osiągnięcia miejscowego przemysłu winiarskiego. Problematykę regionalną uzupełniała wystawa dotycząca historii ziemi lubuskiej⁹, od najdawniejszych czasów do współczesności. W części historycznej szczególnie akcentowano polskość tych terenów. Było to zjawisko charakterystyczne dla muzeów znajdujących się na Ziemiach Odzyskanych¹⁰. Część najnowsza stanowiły dokumenty, które miały potwierdzać rozwój kraju i województwa w okresie 10-lecia Polski Ludowej.

Oprócz wspomnianych wystaw, mających w założeniu pełnić funkcję wystaw stałych, udostępniono ekspozycję o charakterze czasowym. Wystawa malarstwa i rysunku została zorganizowana z inicjatywy zielonogórskich plastyków, zwłaszcza młodych artystów przybyłych w tych latach do Zielonej Góry w ramach stypendiów Ministerstwa Kultury i Sztuki (Klema Felchnerowskiego, Mariana Szpakowskiego, Witolda Nowickiego, Ignacego Bieńka, Kazimierza Rojowskiego, Ryszarda Lecha). Towarzyszył tej prezentacji typowy dla tamtej rzeczywistości politycznej komentarz, zawarty w recenzji: *Na wystawie dominuje w przeważającej mierze bezideowy pejzaż i kameeralny portret (...) A gdzie jest praca i człowiek (...) brak realistycznego podejścia do tematu*¹¹.

Po niedługim czasie, w wyniku ekspertyzy budowlanej stwierdzającej zagrożenie wytrzymałości stropów, muzeum zostało zamknięte dla zwiedzających.

Pierwsze lata Muzeum Okręgowego

W kwietniu 1957 r. decyzją ministra kultury i sztuki zielonogórskie muzeum przekształcone zostało w Muzeum Okręgowe, obejmujące swym zasięgiem muzea regionalne na terenie województwa. Fakt ten zbiegł się z przemianami społeczno-politycznymi i decentralizacją systemu administracji w kraju. Muzeum, stając się autonomiczną w sensie merytorycznym instytucją, objęte zostało jednocześnie budżetem terenowym. Dyrektorem jego mianowano Michała Kubaszewskiego, byłego kierownika Muzeum Regionalnego w Zielonej Górze.

Osiągnięcie statusu placówki o charakterze okręgowym wiązało się z potrzebą sprecyzowania problematyki naukowo-badawczej, utworzenia działów, pozyskania zbiorów, zatrudnienia pracowników oraz zdobycia nowego budynku na cele wystawiennicze. Ekspozycje muzealne bowiem od kilku lat były nieczynne.

Według założeń wstępnych zamierzano utworzyć trzy działy ekspozycyjne: historyczny — obejmujący cezurą czasową okres od epok prehistorycznych do współczesności, z uwzględnieniem etnografii; winiarski — obrazujący specyfikę regionu; sztuki nowoczesnej — gromadzący całe warsztaty współczesnego malarstwa, rzeźby, ceramiki i wytworów przemysłu artystycznego. Koncepcja proponowanej struktury muzeum powstała w nawiązaniu do ogólnie obowiązujących wytycznych rządowych, obligatoryjnych zwłaszcza w odniesieniu do muzeów na Ziemiach Odzyskanych¹².

W 1959 r. muzeum otrzymało, po usilnych staraniach, nowy gmach (do tej pory mieści się w nim jego siedziba). Zbiory muzealne wzbogacone zostały w tym czasie o depozyty, przekazy, dary i zakupy. Z myślą o pomocy konstytuującemu się Muzeum Okręgowemu, Muzeum Narodowe w Poznaniu przekazało w depozyt kolekcję obrazów XVIII-XX w., obiekty z zakresu sztuki starożytnej, m.in. kolekcję waz greckich oraz zabytki kultury ludowej, muzeum

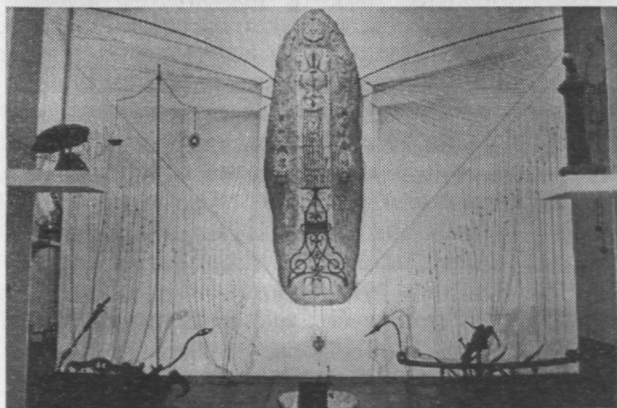
uzyskało również, z inicjatywy dyrekcji Muzeum Narodowego w Poznaniu, depozyt prac współczesnych artystów (rzeźb, obrazów, tkanin, medali), wybranych przez prof. dra Zdzisława Kępińskiego z zasobów Centralnego Biura Wystaw Artystycznych¹³. Przekazanych zostało także do zbiorów przez Muzeum Archeologiczne w Poznaniu i konserwatora zabytków archeologicznych w Zielonej Górze, wiele znalezisk z terenów województwa zielonogórskiego. Zakupiono również zespół współczesnych tkanin i ceramiki z Centralnego Instytutu Wzornictwa Przemysłowego w Warszawie i w Sopocie oraz kilka zabytkowych obrazów. Nowo zatrudnieni pracownicy, którzy rozpoczęli badania terenowe z zakresu archeologii, etnografii i sztuki, pozyskali również, wówczas jeszcze skromny materiał ekspozycyjny.

W 1960 r. zawiadującym muzeum został Klem Felchnerowski. 1 maja tegoż roku nastąpiło otwarcie wystaw, zorganizowanych przez powołane ostatecznie muzealne działy.

W **Dziale Etnograficznym** zilustrowane zostały najbardziej charakterystyczne dla miejscowej ludności: uprawa roli, rybołówstwo i tkactwo. Ekspozycja **Działu Archeologicznego** przedstawiała chronologiczny przegląd zabytków z poszczególnych epok, pochodzących z wykopalisk prowadzonych w tym regionie. Zabytki **Działu Winiarskiego** ukazywały historię winiarstwa z zaakcentowaniem kultury antyku oraz tradycyjne techniki produkcji wina stosowane w zielonogórskich wytwórniach. W obrębie tej ekspozycji znajdowała się aranżacja wnętrza starej winiarni, w bliżej nie sprecyzowanej stylistyce. Wyświetlone zielonogórskich muzealników ocenione zostały w następujący sposób: *ekspozycja zasługuje w pełni na uznanie i to nie tylko ze względu na treść, ale także z uwagi na jej walory artystyczne. Uznaniem należy się przede wszystkim za trud włożony w modernizację pomieszczeń wystawowych. Trzeba nie lada inwencji, aby ten nieprzydatny stary budynek dostosować do wymogów nowoczesnej ekspozycji*¹⁴.

Ciąg ekspozycyjny muzeum w połowie lat 60. uległ poszerzeniu i reorganizacji. Dominującym i zarazem reprezentatywnym dla zielonogórskiego muzeum stało się winiarstwo. Twórcą tej koncepcji był Bogdan Kres, pełniący przez kilka lat funkcję dyrektora placówki.

Wystawa winiarska w nowym kształcie najobszerniej prezentowała przegląd urządzeń do wytwarzania wina, zobrazowany przede wszystkim wyselekcjonowanymi zabytkami poniemieckimi — prasy, miazgownice, koryta, a także beczki, rygle beczkowe, dna beczek oraz zespół drobnych narzędzi i urządzeń pomocniczych, w większości pochodzenia miejscowego z okresu XVIII-XIX wieku. Zachowano z wcześniejszej wystawy rekonstrukcję winiarni, wyposażonej w meble, naczynia, świeczniki, antałki, na

3. Galeria Mariana Kruczka.

3. La galerie de Marian Kruczek.

tle imitacji kominka z surowej cegły. Ponadto kolekcje zdeponowanych naczyń antycznych (amfory, oinochoe, kantharos, kotyle, krater, czarę cypryjską, askos i puchar etruski) wraz z gipsowym modelem starożytnej tłoczni wina z II/I w. p.n.e., uzupełniając je planszami graficznymi i tekstowymi objaśniającymi historię winiarstwa europejskiego.

Zbiór rzemiosła artystycznego i użytkowego (XVI-XX w.), związanego z konsumpcją wina, wyrobów manufaktur i fabryk polskich, śląskich, niemieckich: kielichów, pucharów, szklanic, kubków, karafek, czar, dzbanów i butelek, wykonanych ze szkła, ceramiki, cyny oraz srebra¹⁵, przeznaczono do **Działu Sztuki**, próbując tym samym przenieść problematykę winiarską na inne dziedziny muzealne.

Dopełnieniem ekspozycji o charakterze stałym były wystawy czasowe, rozszerzające winiarstwo na takie sfery, jak filatelistyka, exlibris, organizowane z okazji odbywających się rokrocznie w Zielonej Górze świąt winobrania.

Powiększyła się również **ekspozycja archeologiczna**. Pozwoliło to na wprowadzenie znacznej liczby eksponatów pochodzących z własnych badań, prowadzonych na obszarze województwa. W dbałości o poziom wystawy wyeliminowano jednocześnie część zabytków bez metryk, pozostałych z ponemieckich zbiorów. Wystawa ta, podobnie jak pierwsza z 1960 r., zachowała układ chronologiczny. Otwierała ją sala poświęcona epoce kamiennej. Zaprezentowano tu neolityczne narzędzia pracy z zakresu kopiennictwa (motyki i siekierki). Dwa pierwsze okresy epoki brązu — początki metalurgii i kształtowania się kultury przedłużyckiej, ze względu na luki w materiale zabytkowym, zostały jedynie zasygnalizowane. Bogate natomiast zespoły ceramiki z cmentarzysk pozwoliły na bardziej obszerne prezentowanie kultury łużyckiej (środkowego okresu epoki brązu). Następnie kultury ludności z okresu późnolateńskiego i wpływów rzymskich. Szczególnie uwydatniony został proces kształtowania się plemiennych ośrodków państwowych (V-VII w.), wczesnośredniowieczne osadnictwo protopolskie oraz okres panowania Piastów. Intencjonalnie zaakcentowany w tej wystawie problem ciągłości osadniczej Słowian na badanym terenie, miał charakter emocjonalno-patriotyczny i był związany z atmosferą obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego.

Ekspozycje krótszych wystaw (trwających kilka lub kilkanaście dni), tzw. wystawek polowych, odbywało się bezpośrednio na terenie wykopalisk, prowadzonych przez zielonogórskich archeologów w różnych miejscowościach województwa.

W związku z ogólnymi zmianami przestrzeni wystawienniczej zlikwidowana została wystawa stała **Działu Etnograficznego**, którego zasoby pozyskane w wyniku badań terenowych¹⁶ prezentowano na wystawach czasowych. Zgromadzone obiekty, dotyczące tradycyjnej kultury ludowej i aktualnego jej stanu,

ujęte zostały w różne problemy ekspozycyjne — „Tkaniny i stroje ludowe województwa zielonogórskiego” — 1962; „Wycinanka łowicka na Ziemi Lubuskiej” — 1963; „Garncarstwo ludowe województwa zielonogórskiego” — 1964; „Kultura ludowa Ziemi Lubuskiej” — 1965; „Sztuka ludowa województwa zielonogórskiego” — 1967. Wystawy te przedstawiały zmiany w kulturze wiejskiej zaistniałe w wyniku wzajemnego oddziaływania różnorodnych grup etnicznych¹⁷ oraz niwelowania się różnic regionalnych pomiędzy ludnością rodzimą i osiedleńczą, przybyłą na te tereny w wyniku powojennych migracji.

Podobnie przedstawiała się sytuacja ekspozycji **Działu Sztuki**. Jego problematyka badawcza ukierunkowana została w głównej mierze na sztukę regionu, od średniowiecza do czasów najnowszych. Selekcja posiadanych zbiorów, pochodzących z niemieckiego muzeum, spowodowała usystematyzowanie, a następnie skoncentrowanie się na rzemiośle (XIV-XX w.), w obrębie którego utworzono grupy: wyrobów konwisarskich, kowalskich, ludwisarskich, ceramiki i szkła, mebli, zegarów; związanych nie tylko z miejscową tradycją, lecz pochodzących z obszaru całej Polski i spoza jej granic (Niemiec, Francji, USA). Prowadzone we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków badania ratownicze obiektów sakralnych na terenie województwa oraz przejmowanie, skazanych na zniszczenie lub zaginięcie, elementów kompozycji ołtarzowych oraz wolnostojących monumentów, pozwoliło na powstanie cennej kolekcji rzeźby śląskiej¹⁸, w której na szczególne wyróżnienie zasługują dwa większe zespoły: rzeźby późnogotyckiej i rzeźby barokowej. Kontakty z placówkami „Desy” i indywidualnymi kolekcjonerami umożliwiły gromadzenie i realizację zainteresowań badawczych z zakresu malarstwa, grafiki i rysunku XIX w. i dwudziestolecia międzywojennego. Powstał wówczas niewielki zbiór dzieł czołowych artystów: m.in. O. Boznańskiej, P. Michałowskiego, J. Matejki, J. Kossaka, J. Stanisławskiego, J. Suchodolskiego, K. Larisza, W. Strzeńskiego, W. Taranczewskiego, L. Wyczółkowskiego. Aktywne uczestnictwo artystów mieszkających w zielonogórskim okręgu w organizowaniu wystaw indywidualnych i zbiorowych oraz ogólnopolskich imprez, zwłaszcza „Złotego Grona”, stworzyło możliwość rozbudowania zbiorów sztuki współczesnej, które stały się zarazem w miarę pełnym przeglądem tendencji i kierunków panujących w polskiej sztuce lat 60.

Zbiory stanowiące majątek działu, a także zdeponowane kolekcje oraz wypożyczone przez inne muzea, prezentowane były w formie wielu okresowych wystaw. Do ważniejszych z nich należy zaliczyć: „Tadeo Polacco w Zielonej Górze”; „Malarstwo rosyjskie XVII-XX w. — Lewitan, Repin, Ajwazowski, Sierow” — 1960; „Wybitni malarze polscy XVIII/XIX w. — Bacciarelli, Norblin, Michałowski, Brandt” — 1961; „I, II, III Wystawa plastyki Złotego Grona” — 1963-1967

(w tym wystawa „Witkacy, Chwistek, Strzebiński” oraz „Przestrzeń i wyraz”); „Malarstwo polskie w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie — Michałowski, Rodakowski, Simmler” — 1964; „Plastyka lubuska w zbiorach Muzeum Okręgowego” — 1965, 1968; „Malarstwo polskie XIX-XX w.” — 1966; „Rzeźba w zbiorach Muzeum Okręgowego” (zespół barokowej rzeźby śląskiej) — 1967; „Sztuka i rzemiosło w zbiorach Muzeum” — 1968.

Na osobne omówienie zasługuje **Dział Oświatowy**, który podobnie jak działy tego typu w innych muzeach w Polsce, od 1962 r. zobligowany został do realizacji idei zawartej w hasle: „muzea uniwersytetami kultury¹⁹, skierowanej na upowszechnianie wiedzy o kulturze oraz pozyskanie masowego odbiorcy. Zorganizował on w omawianym okresie ogromną liczbę różnorodnych form pracy oświatowej: odczytów, prelekcji, dyskusji, lekcji muzealnych, seansów filmowych, wieczorów poezji i muzyki, itp. Spośród nich najciekawszym był, działający ze szczególną intensywnością w latach 1962-1965, kurs nazwany „Studium wiedzy o sztuce”, w wykładach którego wystąpiło wielu znanych krytyków i teoretyków sztuki.

Dział ten (wraz z Działem Sztuki) zorganizował kilkadziesiąt wystaw czasowych, m.in.: „Grafika duńska” — 1961; „Wystawy plastyki amatorskiej województwa zielonogórskiego” — 1961-1968; „Wystawa grafiki Izoldy, Józefa i Zygmunta Kotlarczyków”; „Fotografika grupy Cień” — 1962; „Malarstwo i grafika okręgu warszawskiego”; „Wystawa malarstwa i grafiki Janiny Żemojtel” — 1963; „Malarstwo Adama Falkiewicza”; „Współczesna fotografia artystyczna” — 1964; „Malarstwo Jerzego Rosołowicza”; „Malarstwo Łączyńskiego, Baranowskiej, Frenkla” — 1965; „Malarstwo Szancera”; „Wystawa malarstwa Jerzego Wolffa”; „Rysunki Stefana Brunné” — 1966; „Malarstwo i grafika Klema Felchnerowskiego”; „Franciszek Bartoszek — życie i twórczość”; „Grafika Stanisława Ziarnkowskiego” — 1968. Na marginesie należy wspomnieć, iż współorganizatorem tych ekspozycji było zielonogórskie BWA, które powstało w ramach działu i funkcjonowało przy muzeum od września 1964-1966 roku.

Oprócz wystaw z zakresu sztuki **Dział Oświatowy** organizował także wystawy o tematyce politycznej czy historycznej²⁰, bowiem **Dział Historyczny** powołany w 1960 r. przez kilka lat nie posiadał obsady kadrowej. Oto niektóre z ekspozycji: „Ludzie bądźcie czujni”; „Dzieje uzbrojenia w Polsce”; „300 lat prasy polskiej” — 1961; „Matka i dziecko w Oświęcimiu” — 1962; „Początki państwa polskiego”; „Wojsko polskie na przestrzeni dziejów” — 1963; „Dzieci Zamojszczyzny oskarżają”; „XX-lecie PRL” — 1964; „100 lat walki o niepodległość Polski” — 1966; „Zbrodnie hitlerowskie w Oborzycach”; „23-lecie PPR” — 1967.

Część z wymienionych wystaw wysyłana była do muzeów regionalnych oraz izb pamięci, szkół, klubo-

kawiarni, itp. na terenie województwa. Omawiając wystawy oświatowe o charakterze objazdowym nie sposób nie wspomnieć o muzeobusie — osobliwym autokarze przystosowanym fabrycznie do celów wystawienniczych. Zielonogórskie muzeum otrzymało w 1959 r. jeden z trzech tego typu pojazdów w Polsce, który odwiedzając małe miasta i wsie w sezonach letnich 1961-1966, zaprezentował kilka wystaw: „Ziemie Zachodnie w dobie panowania Piastów”; „XX-lecie PPR”; „XX lat na Ziemi Lubuskiej”; „Zabytki pomnikami polskości”, eksponując zabytki z zakresu archeologii, etnografii, historii oraz różnego rodzaju gotowe plansze.

Oceniając stan wystawiennictwa w omawianym okresie, można stwierdzić, iż stale rosła liczba ekspozycji a forma ich nie odbiegała od wystaw w innych ośrodkach w kraju. Na specjalną uwagę zasługuje wystawa winiarska, nawiązująca do tradycji regionu.

Jednocześnie w tym okresie, równoległe z istotnymi osiągnięciami w zakresie prac badawczych i znacznym wzrostem liczby eksponatów, w muzeum trwały ciągłe remonty adaptacyjne i trudności z wykwaterowaniem lokatorów zajmujących część pomieszczeń muzealnych. W końcu lat 60. pojawiła się pilna potrzeba rozbudowy przestrzeni magazynowych i ekspozycyjnych oraz konieczność całkowitego remontu budynku. W tym też czasie muzeum przyjęło nazwę Muzeum Ziemi Lubuskiej. Dyrektorem jego został Eugeniusz Jakubaszek, który spowodował rozpoczęcie, odwołanego od lat, remontu kapitalnego.

Działalność wystawiennicza muzeum w czasie remontu została przeniesiona do muzeów regionalnych, w których pokazywane były zielonogórskie zbiory z poszczególnych dziedzin: winiarstwa i tkalniny artystycznej w Muzeum w Gorzowie Wlkp.; etnografii i numizmatyki w Muzeum w Nowej Soli; rzemiosła artystycznego, historii i archeologii w Muzeum we Wschowie. Na prawach muzealnego oddziału funkcjonowała ponadto wystawa Muzeum Martyrologii Alianckich Jeńców Wojennych (Stalag VII C) w Żaganii. W Zielonej Górze czynna była jedynie w niewielkim pawilonie na terenie parku ekspozycja **Oddziału Przyrodniczego**, powołanego przy muzeum w 1969 roku.

We wrześniu 1973 r. otwarciem VI wystawy „Złotego Grona” oraz ekspozycji winiarskiej, zainaugurowano pracę muzeum w, nowo oddanym po remoncie gmachu. Po kilku miesiącach udostępnione zostały następne wystawy. Ekspozycja wiodącego działu — „Winiarstwo na Ziemi Lubuskiej”, przedstawiała proces produkcji wina oraz dzieje winiarstwa na terenach zielonogórskich. **Dział Etnograficzny** ekspozycją „Tradycyjna i współczesna kultura ludowa Ziemi Lubuskiej” — wytwory ludności autochtonicznej i napływowej. Wystawa historyczna „Środkowe Nadodrze w XXX-leciu PRL”, przygotowana na okoliczność zbliżającej się rocznicy, przed-

stawiała dokumenty, fotografie i inne pamiątki ilustrujące organizację polskich instytucji państwowych, partii politycznych, szkolnictwa, życia kulturalnego w pionierskim okresie powojennym, aż po współczesność. Sztukę reprezentowała „Wystawa malarstwa polskiego XX w.”, w której znalazły się dzieła: O. Boznańskiej, J. Pankiewicza, Z. Pronaszki, T. Makowskiego, J. Cybisa, J. Nowosielskiego, S. Gierowskiego, W. Borowskiego, J. Szancenbacha, M. Bogu-

sza, A. Lenicy, E. Gepperta, M. Maliny, J. Wnuk, J. i J. Krajewskich.

Oprócz wymienionych wystaw stałych, wznowiono analogiczną do lat 60. działalność oświatową. Jednocześnie mimo znacznego powiększenia powierzchni w wyremontowanym budynku, muzeum stanęło przed dylematem pomieszczenia w magazynach, zgromadzonych przez lata obiektów zabytkowych oraz udostępnienia wszystkim działom miejsca na organizowanie ekspozycji.

Czasy najnowsze

Muzeum Ziemi Lubuskiej²¹ w ciągu ostatnich 15. lat uległo całkowitemu przeobrażeniu. Dla zobrazowania problemu rodzenia się nowej koncepcji zielonogórskiego muzeum, warta przybliżenia jest ogólna sytuacja muzealnictwa lat 70.

Trwający od dłuższego czasu kryzys instytucji muzeum funkcjonującej w końcu lat 60., w zasadzie w oparciu o XIX-wieczny model, dyskutowany następnie na IX. Międzynarodowej Konferencji ICOM Paryż-Grenoble 1971, obradującej wokół tematu „Muzea w służbie człowieka” stał się przedmiotem refleksji nad jego istotą. Pojawiło się wiele wypowiedzi krytycznych dotyczących kondycji muzeum oraz skierowanych przeciwko wystawiennictwu nie uwzględniającemu psychologii percepcji²². Opublikowano artykuły roztaczające wizję muzeum przyszłości: *dynamicznego, ruchliwego, elastycznego*, realizującego działalność ekspozycyjną według nowych, różnorodnych kryteriów²³, gdzie sposób aranżowania dokonywałby się z dbałością o relacje pomiędzy elementami wystawy: *poprzez ustawienie poszczególnych eksponatów względem siebie powstaje konstelacja, która jakby magicznymi promieniami wypełnia całe wnętrze*²⁴. Akt zaistnienia wystawy, jej kompozycja i oddziaływanie, podniesiony został do rangi dzieła sztuki. Nie bez znaczenia była również postawa artystów współczesnych, zwłaszcza kontestujących grup młodzieży artystycznej („lewicujący” artyści paryscy — 1969, wystawa studentów akademii monachijskiej — 1970)²⁵. Ekspozowanie bowiem aktualnej sztuki, powstającej w oparciu o nowe, niekonwencjonalne media (happening, sztuka ziemi, sztuka konceptualna, arte povera itp.), nie przystawało już do tradycyjnych sposobów prezentacji.

W poszukiwaniu atrakcyjnych, wyzwolonych od natrętnego dydaktyzmu, form oddziaływania na odbiorcę, stymulujących emocjonalną sferą jego doznań, w połowie lat 70. przedstawiony został program rozwoju zielonogórskiej placówki. Projekt autorstwa Jana Muszyńskiego (dyrektora muzeum) wywodził się z przekonania, że *muzeum nie może być gabinetem osobliwości, zbiorem martwych przedmiotów. Każda ekspozycja musi być wykładnią logiki i sensu a jednocześnie działać na wyobraźnię i uwrażliwiać*²⁶. W realizacji tej idei zasadniczą rolę wyznaczono sztuce. Założono wszechstronne, w jak

najszerszym zakresie, totalne wręcz atakowanie wi-
dza poprzez sztukę; pokazywanie dzieł we wszystkich możliwych kontekstach i wariantach, w jakich one mogą zaistnieć, wskazując na ich uniwersalny charakter i uświadamiając zarazem fakt, iż są one zawsze efektem talentu i wrażliwości człowieka, bez względu na epokę czy kulturę w jakiej powstały.

Naczelnym zadaniem w warunkach ciasnoty gmachu, było zwiększenie przestrzeni muzealnych oraz dokonanie zmian struktury organizacyjnej instytucji. Stworzono zatem, na bazie posiadanych zbiorów, kompleks muzeów o charakterze humanistycznym, ukazujących poszczególne dziedziny: archeologię, etnografię, winiarstwo, historię — związane z miastem i regionem, z zaakcentowaniem problematyki sztuki dawnej i współczesnej. Wykorzystano w tym celu odrestaurowane zabytkowe obiekty opodal Zielonej Góry, tworząc w nich kolejno placówki, działające pierwotnie jako oddziały Muzeum Okręgowego, potem przeobrażone w autonomiczne muzea. Proces ich powstawania i następnie usamodzielniania się²⁷ rozłożony był na kilka lat.

21 maja 1977 r. w **Zielonogórskim Parku Etnograficznym**, obejmującym skansem budownictwa wiejskiego oraz budynek byłej leśniczówki z przeznaczeniem na wystawy stałe i czasowe w Ochli koło Zielonej Góry, po raz pierwszy w tak dużym rozmiarze zaprezentowana została kultura ludowa wszystkich grup etnicznych. Przedstawiono stroje ludowe mieszkańców różnych grup regionalnych Ziemi Lubuskiej, rzeźbę ludową, narzędzia rolnicze, obróbkę lnu i taktwo, przetwórstwo ziarna. Wystawę zrealizowano w zestawieniu z galerią malarstwa współczesnego Antoniego Górnika. Ekspozycję zabytków architektonicznych — całych zagród chłopskich, chat wraz z wyposażeniem, przeniesionych z różnych miejscowości województwa²⁸ — uzupełniono plenerową rzeźbę ogromnej wielkości (wys. 10 m) w drewnie „Rodzina chłopska”, autorstwa Józefa Marka. Znaczący wkład w powstawanie tej placówki, która od 1982 r. jest samodzielnym muzeum, miała Barbara Kołodziejska prowadząca Dział Etnograficzny od początku jego powstania.

Podobnie przedstawiały się losy **Muzeum Archeologicznego Środkowego Nadodrza** utworzonego z połączenia dwóch działów: Archeologicznego

i Ochrony Zabytków Archeologicznych. Do renesansowego dworu w Świdnicy w pobliżu Zielonej Góry przeniesiony został przeszło dwudziestoletni dorobek muzealny z zakresu archeologii (22. tys. zabytków). 19 lipca 1979 r. nastąpiło jego otwarcie. Zbiory, pochodzący z badań nadodrzańskich wykopalisk, od epoki kamienia do początków państwa polskiego, ze szczególnym wyróżnieniem okresu kultury łużyckiej i okresu wczesnego średniowiecza. Przedstawiono je w sposób odbiegający od stereotypu archeologicznego wystawiennictwa. Wyeliminowano klasyczne gabloty oraz nacechowane XIX-wiecznym dydaktyzmem podpisy pod eksponatami i plansze informacyjne. Ustawiono rzędem, na prostym regale dużą liczbę naczyń ceramicznych z poszczególnych epok, ukazując bogactwo motywów ikonograficznych i symboliki na popielnicach oraz różnorodność form tworzonych przez naszych przodków na przestrzeni wieków („Pradzieje Środkowego Nadodrza”, „Sztuka w pradziejach”).

W dążeniu do humanizacji, pokazano człowieka jako twórcę kultury od najdawniejszych czasów i sprawcę rozwoju gospodarczego. W niekonwencjonalnie zaaranżowanych wystawach (z zastosowaniem światła, dźwięku i różnego rodzaju elementów scenograficznych i gestów, m.in. przez rozrzucone na kamiennej podłodze kilkudziesięciu kilogramów ułamków archeologicznych naczyń), akcentując estetyczne zamiłowania dawnych społeczeństw, zderzono prehistorię ze sztuką współczesną. Zasugerowano związki dzisiejszej sztuki, tej najbardziej intelektualnej i abstrakcyjnej (galeria dzieł Jana Berdyszaka) z myśleniem i estetyką minionych epok. Natomiast niejednokrotnie podkreślano wcześniej (zwłaszcza w wystawach okresu powojennego) problem roli tych ziem w procesie narodzin państwowości polskiej, przedstawiony został teraz przy użyciu prac autorstwa współczesnych artystów, zainspirowanych tą tematyką. Tkaniny Bożenny Biskupskiej i Andrzeja Fogtta obrazowały starcia polsko-niemieckie pod Cedynią, na Psim Polu, w obronie Głogowa oraz rozejmy — spotkanie Ottona z Chrobrym, a także poczet śląskich książąt piastowskich i sztandary z piastowskimi orłami. Całości dopełniała ekspozycja biograficzna: gabinet profesorów Józefa i Bogdana Kostrzewskich a także zielonogórskich archeologów — Adama Kołodziejskiego i Edwarda Dąbrowskiego — twórców tegoż muzeum.

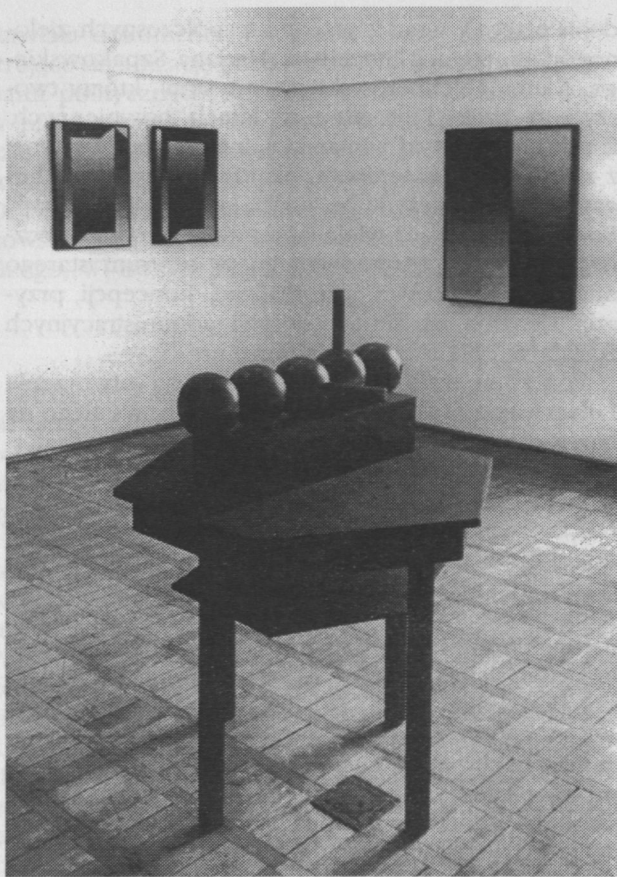
Następną ważką realizacją miało być utworzenie **Muzeum Historii Miasta** prezentującego przeszłość Zielonej Góry, od czasów jej powstania (XIII w.) po najnowszą historię. Obok całego bogactwa zabytków związanych z dziejami miasta oraz dokumentów dotyczących jego rozwoju urbanistycznego, demograficznego, przestrzennego i kulturalnego, zamierzano eksponować galerie obrazów. Malarstwo dawnych twórców, głównie urodzonego w 1731 r. w Zielonej Górze Tadeusza Konicza (Thaddäus Kuntze lub Ta-

deo Polacco), wraz z pracami współczesnych zielonogórzan: Stefana Słockiego, Mariana Szpakowskiego, Klema Felchnerowskiego, artystów, którzy tworzyli tu życie kulturalne w latach powojennych. Z zakresu tematyki winiarskiej, integralnie związanej z zielonogórskim terenem, planowano wystawić bogatą kolekcję naczyń obrazującą kulturę picia wina²⁹. Po trwającym przez wiele lat remoncie średniowiecznego budynku (usytuowanego w centrum starego miasta), w końcowej fazie realizacji koncepcji, przysłała siedziba na skutek decyzji administracyjnych została w 1991 r. odebrana muzeum.

Pomyślnie zakończyła się realizacja utworzenia **Lubuskiego Muzeum Wojskowego**, powstałego na bazie osiągnięć działu, następnie Oddziału Braterstwa Broni. W eklektycznym pałacyku w Drzonowie, w maju 1984 r. w związku z 40. rocznicą zwycięstwa nad faszyzmem, udostępniono wystawy prezentujące umundurowanie, uzbrojenie, ekwipunek, dokumenty, order i odznaczenia żołnierza polskiego w kampanii wrześniowej i innych formacji walczących na różnych frontach II wojny światowej oraz współczesnego Wojska Polskiego. Wystawiono także ciekawą kolekcję kopii broni XVI-XIX wieku. Wymienione eksponaty przemieszane zostały z malarstwem (obrazami, polichromią), rzeźbą i płaskorzeźbą — dziełami współczesnymi odnoszącymi się do tematyki wojkowej w dosłowny lub abstrakcyjny sposób. W parku okalającym budynek imponująco prezentowała się ekspozycja ciężkiego sprzętu bojowego. Jednocześnie należy nadmienić, że z chwilą otwarcia obiektu, stał się on autonomicznym muzeum. Prowadzącym został Włodzimierz Kwaśniewicz.

Główna siedziba (budynek przy al. Niepodległości) zachowując nieprzerwanie status Muzeum Okręgowego, przeznaczona została na **muzeum sztuki**.

Ciąg ekspozycyjny otwiera wystawa „Winiarstwo — sztuka, rzemiosło, tradycja”³⁰. W sali wprowadzającej, nazywanej „Iamusem winiarza”, zgromadzono ogromną liczbę różnego typu przedmiotów, świadomie zaaranżowanych bezładnie. Obok destruktyw prasy winiarskich, narzędzi, koszy, beczek znajduje się koryto do ugniatania winogron, pełniące zarazem funkcję gabloty do ustawiania antałek na wino. Na ścianach półki, na nich pełno butelek z kamionki i szkła, puchary i kubki cynowe. Do tego zabytkowy gobelin i współczesny obraz, przestawiające winobraniowe gody. W tej scenarii syntetyczne rzeźby w drewnie. Wszystko przemieszane, bez przesadnej dbałości o muzealny podział na epoki i style. Następnie witraże — **galeria Marii Powalisz-Bardońskiej** — wśród nich największy (355 x 820 cm), z motywami winiarskimi zaczerpniętymi z bordiury Drzwi Gnieźnieńskich, nawiązującymi do historii polskiej i jej związków z kulturą europejską. Środkiem kolekcja szkielec (naczyń do wina XVIII-XX w.), odbijających barwy witraży. Opodal, w wyciemnionej nawie ekspozycja medali — **galeria Leszka Krzyszowskiego**,

4. Galeria Zbigniewa Gostomskiego.
4. La galerie de Zbigniew Gostomski.

działających, jak miniaturowe dzieło sztuki, uwolnionych od tradycji numizmatycznych opisów. Na postumentach szpaler małych form rzeźbiarskich w marmurze, granicie, mosiądzu i brązie — **galeria Aleksandry Domańskiej-Bortowskiej**. Dalej wystawa Pauliny Komorowskiej-Birger. W niej malarstwo na szkle — subtelne i kruche kompozycje, tworzące instalację. Śsiaduje z nią zespół współczesnych szklanych pucharów — **galeria** autorska profesora młodej artystki, **Zbigniewa Horbowego**.

Architekturę klatek schodowych wiodących na górne kondygnacje muzeum, specyficzny ich układ i charakter, wykorzystano również na cele ekspozycyjne. W jednej — dolnej partii napotykamy świat surowych skrzyń (kompozycji rzeźbiarskich), w kontekście grupy niewielkich rzeźb-projektów do realizacji plenerowych — **galeria Józefa Marka**. Górą, „niebo” unoszących się z przestrzeni kompozycji malarskich na skórze, z brzęczącymi dzwonekami — instalacja Antoniego Zydronia. W rdzeniu drugiej, wąskiej klatki — zamontowana forma przestrzenna

Przypisy

1. W. Levysohn, *Das Grünberger Heimatmuseum*. [w:] „Verwaltungsbericht der Stadt Grünberg in Schlesien”. Grünberg 1923, s. 128

z białych geometrycznych brył (*Wieża asymetryczna*). Na ścianach wokół obrazy (zszywane z tkanin, malowane odczynnikami chemicznymi) w manierze konstruktywistycznej, zinterpretowanej przez artystę w oryginalny sposób. Całość stanowi **galerię Kajetana Sosnowskiego**.

W głębi **galeria Mariana Kruczka**, wypełniona reliefami z betonu, w strukturę którego wtopione zostały z wielką galanterią koraliki, muszelki, szkiełka i blaszki, z autreolą łańcuchów i sznurków. Ponadto menażeria przedziwnych „stworów” (z metalowych narzędzi i innych przedmiotów), wśród destruktywistycznych rzeźb i fragmentów drabiniastego wozu. Tuż obok sala **Lucyny Krakowskiej**, autorki kolorowych i lśniących tkanin z sizalu, skomponowanych na tle malarstwa, w atmosferze wytłumionego światła i muzyki.

Dopełnieniem koncepcji tworzenia przestrzeni galerijnych jest zamierzenie realizacji **galerii Antoniego Mikołajczyka** — artysty, który do komponowania swoich dzieł używa strumienia światła.

Galerie artystów³¹ z różnych ośrodków w kraju, wśród nich również zielonogórskich twórców, prezentują prace wykonane w odmiennych technikach, powstałe przy użyciu różnych mediów. Tworzone z myślą o wyzwaniu szerokiej sfery doznań widza, wprowadzają w swoiste nastroje i klimaty. Zazwyczaj aranżowane przez samych artystów. Porozrzucane w różnych częściach gmachu i poza nim (na dziedzińcu i na deptaku przed muzeum) stanowią swego rodzaju satelity, wokół których eksponowane są wystawy zmienne, o różnorodnej problematyce, ukazujące zasoby poszczególnych działów.

Z zakresu sztuki dawnej³² wystawiana jest jedna z najcenniejszych kolekcji muzeum „Rzeźba gotycka XIV-XVI wieku”. Dział Sztuki Współczesnej, który posiada największe zbiory³³, z okresu od 1918 po najnowsze zjawiska, eksponował ostatnio³⁴ „Monograficzną wystawę prac Mariana Szpakowskiego”.

Dominującą i wszechobecną na wystawach jest sztuka, głównie współczesna, zwłaszcza zespół galerii autorskich. Galerie te nadają specyficzny charakter zielonogórskiemu muzeum. W momencie ich powstawania, twórcom koncepcji towarzyszyło przeświadczenie, że muszą one być żywe, nieustannie zmienne, przedstawiające coraz to nowe problemy w sztuce poszczególnych artystów. Jednakże po latach można stwierdzić, że z wielu powodów, m.in. ograniczonych możliwości finansowych na zakup dzieł, realizacja tych założeń nie była w pełni możliwa. Dlatego też przewiduje się redukcję znacznej ich liczby, pozostawiając model muzeum otwartym na powstawanie nowych pomysłów ekspozycyjnych.

2. Na podstawie zachowanych materiałów źródłowych istnieje znaczna trudność w zrekonstruowaniu wyglądu Heimatmuseum, odtworzeniu poszczególnych wystaw

i ustaleniu ich tytułów. Częstokroć bowiem ekspozycje przemieszczane były w dowolne miejsca oraz stosowano różne określenia nazw tych samych ekspozycji.

3. Stan i poziom zbiorów archeologicznych oraz sposób ich wystawiania były efektem współpracy zielonogórskiego Heimatmuseum z muzeami w Berlinie i we Wrocławiu, w wyniku której dokonywano wymiany zabytków oraz ich konserwacji.

4. W budynku przydzielonym Heimatmuseum znajdowały się również Archiwum Miejskie, którego pomieszczenia kolidowały, w niektórych miejscach, z muzealnymi ekspozycjami.

5. M. Krzemińska, *Muzea sztuki w kulturze polskiej*. Warszawa 1987, s. 93.

6. Cyt. za E. Łychowską, rękopis przemówienia. Archiwum Działu Historycznego Muzeum Ziemi Lubuskiej. Teczka z lat 1946-1948.

7. M. Krzemińska, *op. cit.*, s. 111-125.

8. Odnalezione zabytki z zakresu winiarstwa prawdopodobnie pochodziły ze zbiorów prywatnego Weinmuseum, powstałego w Zielonej Górze w 1931 roku.

9. Nazwa „ziemia lubuska” używana jest tu jako określenie dla obszaru województwa zielonogórskiego powstałego w wyniku rejonizacji w 1950 roku.

10. Por. M. Krzemińska, *op. cit.*, s. 136.

11. M. Kubaszewski, *Oglądamy prace zielonogórskich artystów-plastyków*. „Gazeta Zielonogórska” 1954, nr 187 (602).

12. A. Więcek, *Rola i zadania muzeów Ziemi Odzyskanych*. „Przegląd Zachodni” 1958, nr 5.

13. Depozyt Centralnego Biura Wystaw Artystycznych w Warszawie stanowiło 88% pochodzących z wystawy zorganizowanej z okazji V Światowego Festiwalu Młodzieży i Studentów w 1955 r. w Warszawie oraz innych ogólnopolskich przeglądów, autorstwa takich artystów jak: M. Bogusz, J. Cybis, T. Dominik, J. Fedkowicz, E. Geppert, S. Gierowski, J. Lebenstein, K. Mikulski, T. Niesiołowski, Z. Pronaszko, H. Rudzka-Cybisowa, F. Starowieyski, J. Stern, J. Tarasin, A. Strumiłło, Z. Tymoszewski. Wśród zdeponowanych obiektów znajdowało się szczególnie cenne dzieło pt. *Napiętnowani*, które zdobyło sławę w późniejszych latach, Marka Oberländera.

14. B. Kostrzewski, *Wreszcie na właściwej drodze*, mps Archiwum Działu Sztuki MZL.

15. Dział Winiarski, który w połowie lat 60. stał się działem wiodącym, po dokonaniu selekcji poniemieckich muzealiów, skoncentrował się na gromadzeniu zabytków, głównie poprzez zakupy z salonów „Desy”. W tym czasie znacznie wzbogacił swoje zbiory.

16. Badaniami etnograficznymi objęto cały okręg zielonogórski, koncentrując się na historycznych regionach: Wielkopolska, Ziemia Lubuska, Krajna, Łużyce, które w całości lub fragmentarycznie weszły w obszar województwa po 1950 roku.

17. Teren województwa zielonogórskiego po II wojnie światowej stanowił swoistą mozaikę ludności. Według Narodowego Spisu Powszechnego z 3 grudnia 1950 r. najliczniejszą grupę tworzyli przesiedleńcy z innych województw Polski, następnie repatrianci z dawnych ziem polskich (wileńskiego, lwowskiego, tarnopolskiego i Polesia) i reemigranci. Polska ludność rodzima była nieliczna.

18. Zabytki rzeźby śląskiej pochodziły z południowych terenów województwa należących do Dolnego Śląska.

19. *Muzea uniwersytetami kultury*. „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków” seria B. T. 21: 1968.

20. Wystawy o treściach politycznych i historycznych wypożyczane były ze zbiorów Muzeum w Oświęcimiu, Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Zielonej Górze oraz archiwów partii i organizacji społecznych.

21. W związku ze zmianą struktury Muzeum Okręgowego, wyeliminowaniem ze zbiorów zabytków z zakresu etnografii, archeologii itp., dotyczących obszaru tzw. Ziemi Lubuskiej, planuje się zmianę nazwy instytucji na Muzeum w Zielonej Górze.

22. W. Głuźniński, *U podstaw muzeologii*. Warszawa 1980, s. 43-47.

23. F. Eckhard, *Das Museum der Zukunft*. Köln 1970.

24. H. Presser, *Das Museum—gestern, heute, morgen*, *ibid.*

25. P. Krakowski, *O sztuce nowej i najnowszej*. Warszawa 1984, s. 135-145.

26. J. Muszyński, *Na drodze do „Narodowego”* (wywiad I. Kubickiej z J. Muszyńskim). „Nadodrże” 1977 nr 7.

27. Usamodzielnione muzea przez następne lata rozwijały pierwotnie przyjęte zagadnienia merytoryczne, rozbudowując i wzbogacając ekspozycje. Przedstawiony w niniejszym opracowaniu opis wystaw w poszczególnych placówkach dotyczy chwili pierwszego ich udostępnienia.

28. Skansen tworzyły zabytki budownictwa ludowego przeniesione z Enklawy Wielkopolskiej oraz budownictwa łużyckiego i lubuskiego (XVII-pocz. XIX w.).

29. Natomiast znakomitą część kolekcji Działu Winiarskiego w postaci urządzeń do przetwórstwa winogron przekazano do muzeum etnograficznego, traktując winiarstwo jako element folkloru tych ziem. Na terenie skansenu zrekonstruowano proces wytwarzania wina w tzw. Domu Winiarza.

30. Wystawa winiarska w 1976 r., zachowując eksponowaną wcześniej tematykę (winiarstwo na ziemi lubuskiej), uzupełniona została zespołem szkła artystycznego i użytkowego ze zbiorów Działu Winiarskiego i Działu Sztuki. W 1978 r. uległa całkowitej zmianie. Ekspozycja „Wino na stołach polskich XVIII-XX w.” prezentowała stylizowane aranżacje nakryć stołu na różnego typu uroczystości, gdzie pośród zastaw stołowych znajdowały się naczynia do konsumpcji wina. Aktualna wystawa istnieje od 1982 roku. Zachowując w ogólnym zarysie pierwotną koncepcję, na przestrzeni 10 lat wyeliminowano z niej oraz włączono w jej przestrzeń wiele elementów, m.in. kolekcję mniejszych witraży z pracowni witrażownictwa rodziny Powaliszów.

31. Daty sygnalizujące początkowe stadium realizacji poszczególnych galerii autorskich: — 1976/1977 K. Sosnowskiego; 1977 M. Kruczka; M. Powalisz-Bardońskiej; 1978 A. Gieragi; J. Burlewicza; A. Domańskiej-Bortowskiej, J. Marka; 1979 J. Berdyszaka; 1980 L. Krakowskiej; 1983 J. Cyganka; 1984 L. Krzyszowskiego; 1985 Z. Horbowego; 1992 A. Zydronia; w projekcie galeria A. Mikołajczyka.

32. Sztuka dawna najczęściej wystawiana była (również wypożyczana do innych muzeów w Polsce) w następujących ekspozycjach: „Ikony i srebra rosyjskie XVIII-XX w.”; „Zegary mechaniczne XVIII-XX w.”; „Porcelana europejska XVIII-XX w.”; „Konwisarstwo XVII-XIX w.”; „Kowalstwo i ludwisarstwo XVI-XIX w.”; „Malarstwo XVIII-XIX w.”

33. Kolekcja sztuki współczesnej licząca ok. 4 500 jednostek inwentarowych, zawierająca prace z zakresu malarstwa, rysunku, grafiki, fotografii, rzeźby, ceramiki, witrażu, tkaniny i najnowszych działań — instalacji obiektów, unikatowych wydawnictw artystycznych, autorstwa 430 twórców. Jest ona zarazem przeglądem zjawisk istnie-

jących w polskiej sztuce współczesnej. Gromadzona od końca lat 50., zwłaszcza od momentu kiedy muzeum otrzymało depozyt CBWA, przekazany później na własność przez Ministerstwo Kultury i Sztuki w 1982 r., następnie uzupełniana poprzez zakupy z ogólnopolskich imprez artystycznych odbywających się w Zielonej Górze, najpierw „Złotego Grona” (1963-1981), potem Biennale Sztuki Nowej (1985-1991) oraz w wyniku indywidualnych kontaktów z artystami.

34. Powołany w 1982 r. odrębny Dział Sztuki Współczesnej eksponował różnorodne zespoły prac ujęte w problemowe wystawy, wśród nich: „Człowiek-emocje. Wystawa malarstwa, grafiki i rzeźby” — 1982; „Sztuka współczesna z lat 1963-1981”. Zakupy z wystaw „Złotego Grona” — 1983; „Malarstwo polskie z lat 1945-1985 w zbiorach Muzeum” — 1985; „Najnowsze zakupy Muzeum Ziemi Lubuskiej”;

Anna Ciosk

Le 70e années des expositions du Musée de Zielona Góra

Le musée de Zielona Góra existe depuis 1922, année en laquelle fut ouvert le Heimatmuseum, typique de la culture allemande. Il rassemblait tous les souvenirs, indépendamment de leur valeur, liés à l'histoire de la ville et de ses environs. Du temps des Allemands la présentation de la collection s'est faite de deux façons: d'abord, dans la deuxième moitié des années vingt, les objets étaient exposés (dans une chapelle post-luthérienne) selon leurs catégories et divisés par sujet; puis, à la fin des années trente, début quarante (dans un nouveau bâtiment plus spacieux) la présentation devint plus unie et les objets exposés avec une continuité de thème en vue.

A la fin de l'année 1945, lorsque cette région était devenue polonaise, la décision fut prise de créer le Musée Municipal de Zielona Góra. Il fut inauguré en 1946. Malgré les essais d'adapter l'héritage post-allemand aux besoins de la culture polonaise l'intérieur et le climat du musée ressemblait tout de même au Heimatmuseum.

A partir de 1950 le musée de Zielona Góra dépendait du Musée National de Poznań. En 1957 il devint Musée Régional. Il déménagea dans un autre bâtiment où en 1960 furent organisés plusieurs expositions: archéologique, ethnographique, sur la viticulture, et d'art.

Pendant les années soixante le musée évolua et fut réorganisé. C'est la viticulture qui devint le thème dominant

„Polska sztuka współczesna” — 1986; „Wystawa „Okraglego Stołu” — 1989. Oprócz ekspozycji zbiorowych prezentował kolekcje indywidualne artystów, m.in. „Malarstwo Hilarego Gwizdały” — 1982; „Jubileuszowe wystawy prac Stefana Słockiego” — 1983-1988; „Malarstwo Danuty Waberskiej” — 1986; „Światło, ruch, przestrzeń”; „Wystawa prac Antoniego Mikołajczyka” — 1988; „Wystawa malarstwa i rysunku Klema Felchnerowskiego” — 1989; „Wystawa form przestrzennych transformujących światło Jana Chwałczyka” — 1990; „Wystawa malarstwa Anny Gapińskiej-Myszkiewicz” — 1991; „Jubileuszowa wystawa prac Witolda Nowickiego”; „Pośmiertna wystawa malarstwa i rysunku Andrzeja Gordona” — 1992; „Wybrane kolekcje autorskie — Jana Chwałczyka, Andrzeja Dłużniewskiego, Edwarda Dwurnika, Eugeniusza Geta Stankiewicza, Zbigniewa Gostomskiego, Izabelii Gustowskiej” — 1992.

du musée de Zielona Góra. Ses autres collections, à part l'archéologie, furent présentées surtout dans des expositions temporaires.

Entre 1969 et 1973, le bâtiment du musée fut complètement rénové. Dans les quinze dernières années le profil du Musée du pays de Lubusk a changé totalement. Un complexe de musées à été créé, chacun présentant un des sujets suivant: l'archéologie, l'ethnographie, la viticulture, l'histoire et l'art. Tour à tour, les musées furent installés dans des bâtiments historiques non loin de Zielona Góra, et fonctionnèrent d'abord en tant que sections du Musée Régional puis devinrent indépendants. Ainsi — 1977, Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza — 1979, Lubuskie Muzeum Wojskowe (musée de l'armée) — 1984. Malgré de travaux avancés le Musée Historique n'a pas abouti. Dans le bâtiment principal du musée de Zielona Góra c'est le thème de l'art qui domine, surtout l'art contemporain, mais aussi la viticulture. Jusqu'à très récemment une grande partie de l'espace disponible avait été réservée aux Galeries des Auteurs (artistes contemporains) ce qui donnait un caractère spécifique au musée. A présent il semble que cela sera considérablement réduit, laissant la place pour la réalisation de nouvelles idées dans le domaine de la présentation des expositions.